

A 4. EURÓPAI MIKROFILM-KONGRESSZUS

(Bécs, 1977. november 21–25.)

ÓVÁRI Sándor

Negyedik alkalommal gyűltek össze Európa mikrofilmezéssel foglalkozó szakemberei Bécsben 1977. november 21–25-ig, hogy kicseréljék tapasztalataikat és megtekintsék a Kongresszus ideje alatt rendezett kiállításon a legújabb mikrofilmezést szolgáló gépeket és egyéb berendezéseket.

Ez a kiállítással összekapcsolt Kongresszus alkalmas volt arra, hogy a résztvevők tájékozódjanak a mikrofilm alkalmazásának, technikai színvonalának az utóbbi években bekövetkezett változásairól és megismerjék a fejlődés irányát.

Áttanulmányozva a Kongresszus programját, látva a többszáz résztvevőt és a hatalmas kiállítást, nem tűnt túlzásnak, hogy a Kongresszus védnökségét dr. Rudolf Kirschlager köztársasági elnök vállalta.

A MIKROFILMTECHNIKA VILÁGMÉRETŰ TÉRHÓDÍTÁSA – A KÖNYVTÁRAK LÉPÉSHÁTRÁNYA

Nem újdonság számunkra az, hogy a mikrofilmezés az utóbbi évtizedekben nemcsak a könyvtárakban, hanem az élet minden területén egyre nagyobb szerepet játszik, de arra nem gondoltam, hogy a könyvtárakon kívüli egyéb helyeken a mikrofilmezés bevezetése és fejlesztése robbanásszerűen olyan méretű, hogy a könyvtári mikrofilmezés régebben kiemelkedő rangja megszűnt. Nyilvánvalóan nem arról van szó, hogy a könyvtárakban csökkent a mikrofilmezés szerepe és fejlesztésének igénye, hanem arról, hogy a mikrofilmezésen belül a nyersanyagfelhasználás mennyiségét, a gépek változatosságát, a felhasználás módozatait illetően a könyvtárak messze lemaradtak más területek mögött. Igazolja ezt az is, hogy a Kongresszuson egyetlen előadás és szeminárium sem volt, amelyik könyvtári témával foglalkozott volna.

Az előadásokon és szemináriumokon az élet legkülönbözőbb területeinek mikrofilmezési problémáit tárgyalták a résztvevők. Szó volt pl. arról, hogy milyen módon alkalmazzák a mikrofilmet a nyugdíjintézetek, bankok, termelő üzemek, orvosi kutató intézetek, kórházak, építészeti tervező irodák, stb. mind az archiválás, mind a nyilvántartás, vagy a termelés területén. A másik, számunkra fontos jelenség az, ahogy a mikrofilmezéshez szükséges legkülönbözőbb berendezéseket gyártó cégek gyártmányfejlesztésük során az előbb felsorolt területek igényeit igyekeznek minél jobban kiszolgálni és egyre kevésbé gondolnak a speciális könyvtári célokat kielégítő berendezésekre. Ez nyilván összefügg a

berendezések iránti kereslettel; a könyvtárak ma már, más területekhez képest, jelentéktelen vásárlóknak számítanak. Szolgáljon itt ennek bemutatására egy példa. Az archiválás céljait szolgáló könyvtári mikrofilmzés során elengedhetetlen feltétel a filmek előhívása közben a film tökéletes kimosása, mert ha a kész filmben a megengedettnél több titoszfát marad, a film rövid idő alatt tönkremegy. Egyéb területeken általában nem cél a filmek 60–80 éves tartósságának elérése, mert a film rövidebb időtartamra szolgáló eszköz csupán. (Jelzi ezt az is, hogy a kiállításon több mikrofilmet megsemmisítő berendezést is bemutatnak.) Az új automata előhívógépek között egyre kevesebb képes arra, hogy a filmet az archiváláshoz szükséges mértékben kimossa. Az ilyen képességgel rendelkező gép lassúbb és ezért nem versenyképes a piacon. Tapasztalataink szerint egy-egy gép vásárlása előtt egyre hosszadalmasabb piackutatásra kényszerülünk, míg a könyvtári felhasználásra alkalmas berendezést meg tudjuk találni.

ÚJ MŰFAJ: MIKROFILMKIADVÁNYOK

Magunk is tapasztaljuk, hogy egyre szaporodik azoknak a kiadványoknak a száma, amelyek csak mikrofilmen jelennek meg. A Kongresszuson megkaptuk az első ausztriai mikrolap kiadvány egy számát. Túlmenően azon, hogy a csak mikrofilmen megjelenő kiadványok feldolgozása, tárolása és olvastatása új tennivalókat és berendezéseket (tárolóberendezések, olvasókészülékek) követel a könyvtáraktól, egyéb gondolatokat is felvet a fejlődésnek ez az iránya és lehetősége. Nem szükséges bizonygatni, hogy az ún. „információ-robbanás” milyen következményekkel járt és jár a nyomdai kapacitás, átfutás és költség, a papírfelhasználás, a könyvtári raktározás terén. Annak ellenére, hogy ma még a könyvtárosok egy része és az olvasók is szívesebben forgatják a hagyományos eredeti könyvet, vagy folyóiratot, elérkezettnek látszik az idő arra, hogy mi is napirendre tűzzük bizonyos kiadványok megjelentetésének ügyét mikrofilmen. Ma már egyre több könyvtár és tudományos intézet rendelkezik mikrofilmolvasó készülékkel. Ahol még nincs, ott is rövidesen be kell szerezni, mert pl. az utóbbi években a könyvtárközi kölcsönzés anyagának egy része is mikrofilmen érkezik külföldről, vagy pl. az Országos Széchényi Könyvtár állományvédelmi mikrofilmzése során készült negatívokról minden könyvtár rendelhet – és nagyon sok rendel is – állománya gyarapítására olvasófilmet.

Egy mikrofilmlap előállítás és 1000 példányban való sokszorosítása néhány nap alatt elvégezhető munka. Az előbbieket miatt legközelebbi terveinkben szerepel annak a vizsgálata, hogy mi lenne a legalkalmasabb anyag, aminek rendszeres mikrofilmen való megjelentetése célszerű, megoldható és hasznos lenne. (Kísérletként a Könyvtártudományi és Módszertani Központtal együttműködve mikrofilmlapokon elkészítettük a középkelet tanfolyamot végzett és most főiskolai államvizsgára készülő könyvtárosok számára az államvizsgálathoz előírt teljes kötelező irodalmat.)

A FEJLŐDÉS FŐBB TENDENCIÁI

A mikrofilmtechnika fejlődésének főbb tendenciáit világosan tükrözték az előadások és a kiállítás.

Legszembetűnőbb változás a mikrofilmlap rendkívüli előretörése a tekerescsfilmmé. Ez érthető, hiszen a mikrofilmlap a legtöbb területen alkalmasabb információhordozó a tekerescsfilmménél. Könnyebb a visszakeresése különösen akkor, ha a ráfotózott anyag oldalterjedelme nem túl nagy (pl. ha egy folyóiratszám általában elfér egy mikrofilmlapon.) Másolása a diazó eljárás segítségével másodpercek alatt elvégezhető, tárolása és kezelése mérete következtében (A/6) kényelmes. Az említett előnyök miatt a régebben tekerescsfilmmre vett filmeket egyre nagyobb arányban montírozzák át mikrofilmlapra erre alkalmas berendezésekkel.

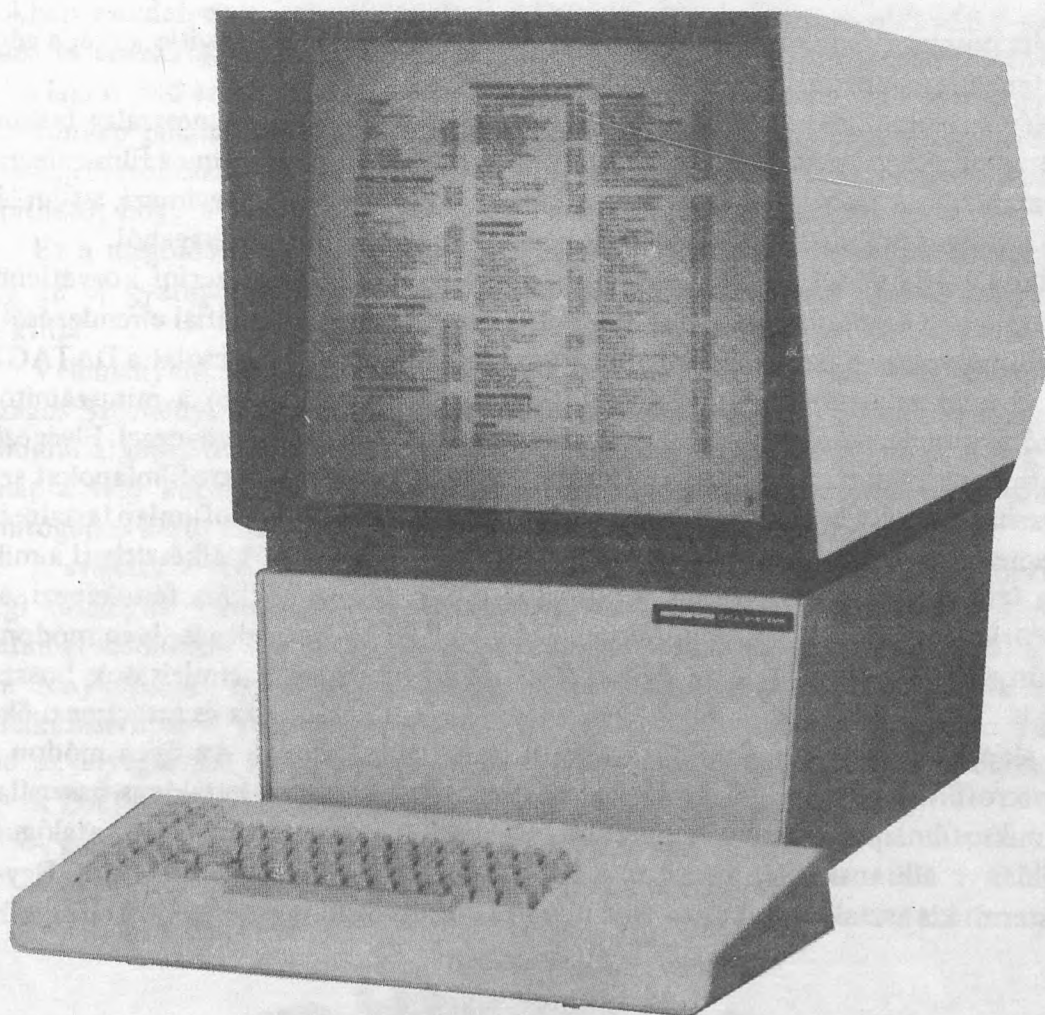
A nyersanyagok, a felvevő és olvasókészülékek egyre javuló minősége következtében lehetővé vált a kicsinyítési arány növelése. A mikrofilmlapoknál a régebbi 20-szoros körüli kicsinyítési arány helyett ma már gyakoribb a 48-szoros kicsinyítés. Ezzel a kicsinyítéssel egy A/6 méretű mikrofilmlapra több mint 500 A/4 formátumú oldal képe rögzíthető.

Nagyon sokat fejlődtek a különböző visszakereső berendezések. Ezeknek egyik típusa a lyukkártyába montírozott mikrofilmkocka keresése a Hollerith rendszerhez hasonló szorter segítségével. A montírozott mikrofilmkocka visszakeresésének másik típusa a mágneses peremmel ellátott lap kihúzása a lapot jellemző számkód alkalmas klaviatúrán történő beütésével.

A kiállításon bemutatott visszakereső berendezések legfejlettebb típusa a nyugat-német DATAVISION rendszer. Ez egy cipődoboznál valamivel kisebb műanyag dobozban elhelyezett mikrofilmcsíkon 1 000 000 A/4-es oldalméretű szöveget, vagy rajzot tárol. Ezeknek a kicsinyítése 210-szeres. Ebből a hatalmas mennyiségből a kívánt A/4 oldal képe 2 (!) másodperc alatt megjelenik a készülék képernyőjén a kívánt oldal kódszámának egy írógép klaviatúrán történt beütése után. A berendezés egy íróasztalon elhelyezhető, súlya mindössze 35 kg. (lásd: 1. ábra.) Természetesen a dobozban tárolt mikrofilmcsíkokra kétlépcsős felvételezéssel kerül a 210-szeres kicsinyítés.

Jelentősen fejlődik a műszaki rajzok mikrofilmezése, ez kiszorítja a sok területen eddig használt fénymásolatokat. Egyre jobban terjed a mikrofilmre vett műszaki rajzok lyukkártyába montírozása. Visszakeresése a fentebb említett módszerek valamelyikével történik, amelyeknek segítségével a kívánt rajz mikrofilmjét tartalmazó lyukkártya másodpercek alatt megtalálható sok ezer rendezetlen kártya közül is. Az ilyen rendszert alkalmazó üzemben már a műhelybe ezt a kártyát küldik, ahol a szakmunkás leolvasó segítségével a képernyőn megjelenő mérethelyes ábra után dolgozik, kiküszöbölve a könnyen szakadó és piszkolódó fénymásolatot.

Ahogy a szakmai igény megkívánja (pl. tudományos, művészeti, orvosi, stb. anyagnál) egyre nagyobb arányú a színes mikrofilm alkalmazása. Ezek kicsinyítése is erős, többnyire 16 mm-es filmen két sorban helyezkednek el a felvételek.

1. ábra

A COM-BERENDEZÉSEK JÖVŐJE – MAGYAR FELHASZNÁLÁSI LEHETŐSÉGEK

Különös alapossgal tanulmányoztam a kiállításon bemutatott COM berendezéseket. Könyvtárunk szakértői és a magam véleménye szerint is ez az a berendezés, aminek beszerzése a magyar könyvtárügy és ezen belül az Országos Széchényi Könyvtár egyre növekvő igényeinek kielégítésére néhány év múlva elengedhetetlen lesz. Mivel a gép alkalmazása magasfokú szervezettséget és koordinálást igényel, fejlesztési elképzeléseinkbe be kell építenünk, hogy majdani beállítása minél kevesebb gondot okozzon.

A kiállításon 3 db. COM berendezést mutattak be:

- a) DICOM (dr. Ing. Rudolf Hell GmbH – D 2300 Kiel 14 Grenzstr. 1–5).
- b) COM-Verrieb (NCR GmbH 8900 Augsburg 1.)
- c) DATAGRAFIX (bécsi képvisellete PRINT Handelsges. mbH et CO. KG. 1221 WIEN, dr. Otto Neurath Gasse 1.)

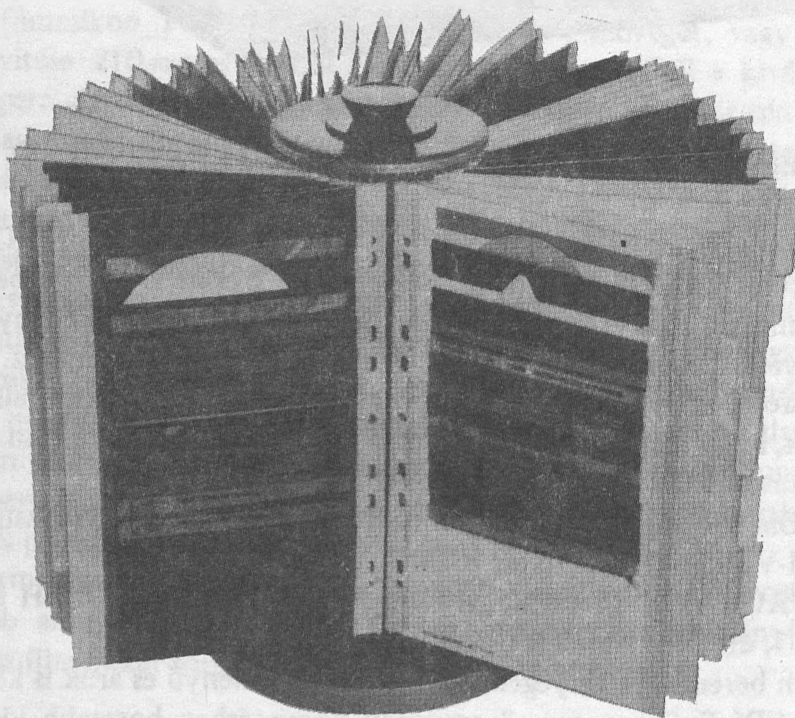
A három berendezés lényegében azonos teljesítményű és áruk is kb. azonos, de mivel a DATAGRAFIX Svájcban már 3 egyetemi könyvtárban hosszabb ideje működik és a gépet bemutató szakember (Rolf HASLER dr. oec. publ. Möhrlistr. 69. 8006. Zürich.)

a könyvtári munka előkészítésében részt vett és a gépek szervizét irányítja, ezzel a géppel foglalkoztam a legtöbbet és ezt ismertetném röviden.

A gép a számítógép által feldolgozandó anyagokat rögzítő mágnesszalag tartalmát rendkívüli gyorsasággal mikrofilmlapra (kívánság szerint 35 vagy 16 mm-es filmszalagra is) fényképezi, a filmet szabad szemmel is olvasható méretű betűkkel megcímezi, a film laboratóriumi kidolgozását automatikusan elvégzi, s a kész filmet kidobja magából.

A DATAGRAFIX többféle módon üzemeltethető. Kívánság szerint közvetlenül is csatlakoztatható a számítógéphez. Ekkor a kiírni kívánt szöveg tipográfiai elrendezését is a nagyszámítógép végzi a betáplált program alapján. Megoldható a kapcsolat a DATAGRAFIX-hoz tartozó miniszámítógép közbeiktatásával. Ebben az esetben a miniszámítógép különböző manipulációkat végezhet a nagyszámítógép által készített szöveggel. Elvégezheti a szöveg tipografizálását, megfelelő utasításra megcímezi az egyes mikrofilmlapokat szemmel is olvasható méretű betűkkel, automatikusan meghatározza a mikrofilmlap tartalmának főbb jellemezőit (pl. címléírások esetében az első és utolsó rendszó), elkészítheti a mikrofilmlapon lévő anyag indexét és azt automatikusan az utolsó kockára fényképezi, stb.)

A Zürichi Műszaki Főiskolán dolgozó DATAGRAFIX berendezés ilyen módon készíti a könyvtár katalógusát. Egy A/6 méretű mikrofilmlapra a címléírások hosszától függően kb. 2000–4000 címléírást és utalót fényképez, sorszámozza és megcímezi őket a tartalom alapján és elkészíti a mikrofilmlapon levő anyag indexét. Az ilyen módon előállított mikrofilmalapokból álló katalógus nagyon megkönnyíti a katalógus használatát. Mivel a mikrofilmlapok rendkívül gyorsan és olcsón másolhatók, a teljes katalógusból annyi példányt állítanak elő, amennyi a könyvtár forgalma szerint szükséges. Egy-egy katalógustermi kis asztalon praktikus állványon (2. ábra) függőleges tengelyen elforgatható

2. ábra

lapokban zsindelezve helyezkednek el a katalóguslapok (minden asztalon a teljes betűrendes és szakkatalógus), amelyeknek felső szélén kb. 1 cm szélességben szemmel olvasható a lapon levő anyag első és utolsó címleírásának rendszava. Ennek segítségével a kívánt mikrofilmlap pillanatok alatt kiemelhető, rajta 2–3 katalógusfióknyi címleírás. A kiemelt lapot az olvasókészülékbe helyezve, annak utolsó kockáján az index alapján azonnal megállapítható, hogy a mikrofilmlap hányas számú kockáján található a keresett címleírás.

Ez a megoldás kezelhető, s összehasonlíthatatlanul olcsóbb. Semmi akadálya annak, hogy az új gyarapodást időnként a számítógép kumulálja és a teljessé tett katalógust újra kiírja.

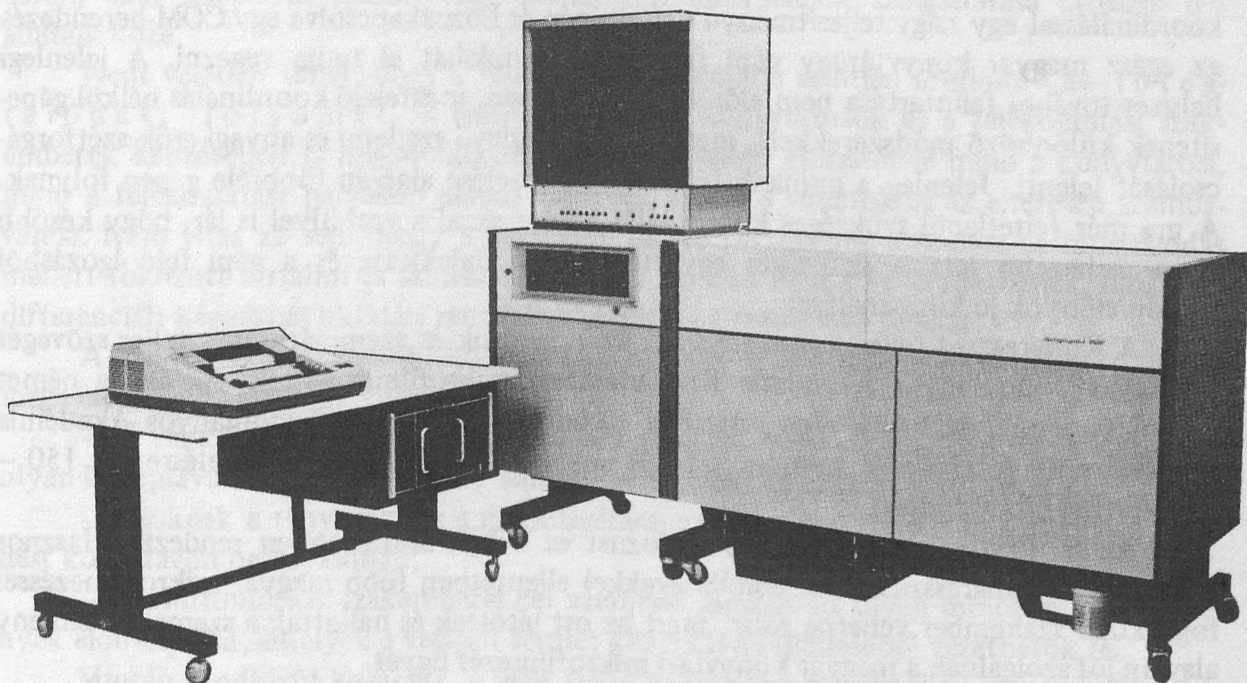
Véleményem szerint a technikának ezzel az új vívmányával megoldható lenne az Országos Széchényi Könyvtár korszerű katalógusának kiépítése, hiszen a Magyar Nemzeti Bibliográfia gépesítésével a COM-berendezés számára máris készen áll az anyag a mikrofilmlapra való kiíratásához. Természetesen ez arra az anyagra vonatkozik csak, ami a számítógépen kerül feldolgozásra.

A svájciak a régi katalógusok anyagát nem dolgozzák fel újra számítógépen, hanem a régi katalógust lezárják. Annak érdekében, hogy a katalógus formailag azonos legyen, a katalóguscédulákat abban a sorrendben, ahogy a katalógusfiókban állnak, mikrofilmlapra fényképezik. Így eléri azt, hogy az olvasónak formailag egyféle katalógus áll rendelkezésére és a régi anyag keresésekor nem kell a katalóguscédulákat használnia. Ebbe az anyagrészebe természetesen a gépre feldolgozott címleírások nem kumulálhatnak.

A DATAGRAFIX műszaki jellemzőiből néhány adat (lásd 3. ábra):

A gép mérete: 2 íróasztal nagyságú, súlya 675 kg.

A gép 7 és 9 csatornás mágnesszalaggal egyaránt működik.

3. ábra

Egy mikrofilm lap előállítási ideje a laboratóriumi munkát is beleértve kb. 40 másodperc.

A kicsinyítési arány 24, 42 és 48-szoros, kívánság szerint.

Az alkalmazott film felbontóképessége 350 vonal/mm. Ez a tulajdonság lehetővé teszi, hogy a berendezés által készített filmről megfelelő visszanyeréssel nyomtatásra alkalmas offset fólia készüljön. Ezekkel az offset fóliákkal a különböző kiadványok, adott esetben központi céduellaállítás keretében a katalóguscédulák is előállíthatók.

A gép jelkészlete 198. A kiírt betűk típusa változtatható, sőt vonalas ábrákat is készít.

A berendezés az írógép-szerű perifériával kézzel is működtethető.

A gép bármely irodahelyiségben elhelyezhető, légkondicionálásra nincs szükség.

A berendezéshez kapcsolódó másoló segítségével a főmenetben elkészült alap mikrofilm lapról óránként 960 db másolat készíthető diazó filmre.

A berendezés ára a perifériáktól függően max. 500 000 svájci frank.

A berendezés teljesítőképessége lehetővé tenné, hogy több könyvtár szükségleteit kielégítse. Véleményem szerint az Országos Széchényi Könyvtárban elkészíthetné a Magyar Nemzeti Bibliográfia előállításához szükséges filmet, a teljes katalógust, előállíthatna minden olyan „mellékterméket” (szakbibliográfiák, speciális jegyzékek, helyrajzi naplók, leltár, stb.), ami a Magyar Nemzeti Bibliográfia gépesítése során készült MARC szalagból származtatható.

Mivel a gép teljesítőképessége meghaladja az Országos Széchényi Könyvtár, szükségletét, nagyon időszerű, hogy a magyar könyvtárügy gépesítésének kérdését megfelelő fórumon minél előbb komoly vizsgálat tárgyává tegyék. Meggyőződésem, hogy megfelelő koordinálással egy nagy teljesítményű számítógép és hozzákapcsolva egy COM-berendezés az egész magyar könyvtárügy gépi feldolgozó munkáját el tudja végezni. A jelenlegi helyzet további fenntartása nem előnyös (sok helyen, megfelelő koordinálás nélkül gépesítenek különböző módszerekkel), mert csak a meglévő szellemi és anyagi erők szétforgácsolását jelenti. Jelenleg a munkák többféle elképzelése alapján többféle gépen folynak. A ma már feltétlenül szükséges koordinálás késése azzal a veszéllyel is jár, hogy később egyre nehezebb lesz a szükséges együttműködés kialakítása és a gépi feldolgozásból fakadó előnyök jó kihasználása.

A Kongresszus teljes írásos anyagát, az előadások és szemináriumok teljes szövegét a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában mikrofilmre vették. Az anyag német nyelvű és rendkívül sok fontos ismeretet tartalmaz. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára az érdeklődők számára a teljes anyag olvasófilmjét megrendelésre kb. 150,— forintért szállítani tudja.

Az 5. Európai Mikrofilm Kongresszust ez évben Münchenben rendezik. Hasznos lenne, ha a Kongresszuson az elmúlt évekkel ellentétben több magyar mikrofilmezéssel foglalkozó szakember vehetne részt, mert az ott látottak és hallottak a személyes élmény alapján jól szolgálnák a magyar könyvtári mikrofilmezés ügyét.